

สภาพัฒน์ฯ จะสร้างกลไกสมองของประเทศได้อย่างไร

ประเวศ วะสี

การที่รองนายกรัฐมนตรีสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ให้นโยบายให้สภาพัฒน์ฯ สร้างกลไกสมองของประเทศ ต้องถือเป็นเรื่องสำคัญที่สุด

เพราะประเทศไทยเต็มไปด้วยโครงสร้างอำนาจ แต่ขาดโครงสร้างทางสมอง ทำให้ไม่สามารถเผชิญวิกฤตการณ์ของความซับซ้อนได้

กลไกสมองของชาติ

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ตั้งสภาวิจัยแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๒ ใช้คำว่า “เพื่อให้เป็นสมองของชาติ” แต่ก็ไม่ได้เป็นเพราะไม่มีใครช่วยคิดว่าการที่จะเป็นสมองของชาตินั้นเป็นอย่างไร เรามีมหาวิทยาลัยจำนวนมากแต่มหาวิทยาลัยก็ทำหน้าที่สอนหนังสือเป็นส่วนใหญ่มิสามารถเป็นสมองของชาติได้

ในแผ่นดินจีนในยุคชุนชิวและจ้านกั๋ว ซึ่งกินเวลากว่า ๕๐๐ ปี เต็มไปด้วยการต่อสู้ระหว่างรัฐต่างๆ เจ้าผู้ครองรัฐคืออำนาจ สิ่งที่เจ้าผู้ครองรัฐแสวงหามากที่สุดคือที่ปรึกษาที่ฉลาดปราดเปรื่อง ถ้ารัฐใดปราศจากที่ปรึกษาที่ฉลาดก็จะสูญสลายไป ที่ปรึกษาคือกลไกทางสมองของรัฐ นี่เป็นเหตุว่าทำไมเล่าปี่จึงไปหาขงเบ้งถึง ๓ ครั้ง เพื่อเชิญมาเป็นที่ปรึกษา ท่ามกลางความไม่พอใจของนักบรรมสามาน ๒ คน คือ กวนอู และเตียวหุย

ที่ปรึกษาคือนักคิดที่รอบรู้และฉลาดปราดเปรื่อง มีความเป็นอิสระ ไม่ขึ้นกับการสั่งซ้ายหันขวาหันโดยผู้มีอำนาจ แต่สามารถชี้นำการตัดสินใจให้ผู้มีอำนาจได้ ผู้มีอำนาจจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้ ถ้าผู้มีอำนาจตัดสินใจผิดยอมนำไปสู่ความพ่ายแพ้ หรือความล่มสลายขององค์กร

กลไกทางสมองไม่ใช่เอาการวิจัยเป็นตัวตั้ง เพราะการวิจัยมักจะสร้างความรู้แยกย่อยเป็นส่วนๆ แต่กลไกสมองต้องเป็นการคิดที่มาจากฐานการรอบรู้ การคิดจะต้องนำการวิจัย และใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือจากการคิดไปสู่การปฏิบัติ มหาวิทยาลัยมีนักวิจัยแต่เกือบไม่มีนักคิดเลยจึงเป็นกลไกทางสมองไม่ได้ ยกตัวอย่างว่าถ้ามหาวิทยาลัยตั้งสถาบันเพื่อประชาธิปไตยถามว่าสถาบันนี้จะทำอะไร จะสอนรึก็มีคณะต่างๆ ทำหน้าที่สอน (ซึ่งไม่ค่อยได้ผลอะไร) อยู่แล้วจะทำวิจัยก็ทำได้ทีละเรื่องสองเรื่องแล้วก็ไม่รู้จะเอาไปทำอะไร แต่ถ้าสถาบันแห่งนี้เป็น สำนักคิด เชิญนักคิดที่รอบรู้ และปราดเปรื่องมาช่วยกันคิด คงทำอะไรได้มาก สำนักคิดอาศัยความรู้ทั้งหมด ทั้งที่ได้จากการวิจัยหรือมิใช่ และความรู้ในตนที่ได้มาจากประสบการณ์มาเป็นฐานคิด และจากการคิดจะทำให้รู้ว่าต้องการการวิจัยเรื่องอะไรอีก จึงจะเข้าใจเรื่องนี้ดีขึ้น การคิดนำไปสู่การตัดสินใจว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร ทำอย่างไร และการทำนั้นจะได้ผลจะต้องวิจัยอะไรอีก

การคิดจึงต้องนำการวิจัย

กลุ่มนักคิดที่อิสระในเรื่องและระดับต่าง ๆ คือกลไกสมอง

๒.

กลไกสมองไม่ใช่ระบบราชการ

เพราะระบบราชการเป็นระบบควบคุม มีกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ คำสั่ง หลายแสนฉบับ ที่ใช้บังคับให้ปฏิบัติ มีบุคลากรจำนวนมากที่เกี่ยวข้อกับการบังคับใช้กฎ ระเบียบ โดยไม่มีความรู้ในเนื้อหาสาระของงาน หรือสภาวะและความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงและมีความจำเพาะ

ระบบบริหารในระบบราชการ จึงเป็นการบริหารกฎระเบียบเป็นส่วนใหญ่ ไม่ใช่การจัดการ (Management) ซึ่งมุ่งผลสัมฤทธิ์โดยต้องพัฒนาคนและสร้างความรู้

ระบบราชการจึงขาดประสิทธิผลและประสิทธิภาพในการทำอะไรร่ ให้สำเร็จ และไม่สามารถพัฒนาคุณภาพคนและสร้างความรู้ใหม่ เนื่องจากเป็นโครงสร้างอำนาจที่เน้นการควบคุม ดังกล่าว การผิดระเบียบเป็นเรื่องร้ายแรงในทางราชการ ข้าราชการจึงมีแรงจูงใจสูงที่จะทำตาม ระเบียบไปวันหนึ่งๆ ไม่อยากริเริ่มทำอะไรใหม่ๆ เพราะกลัวผิดระเบียบ ข้าราชการยังถือเป็น สิทธิที่จะได้รับเลื่อนไปดำรงตำแหน่งบริหารสูงขึ้นไป โดยไม่คำนึงถึงว่าจะมีความรู้ความสามารถ เหมาะสมกับตำแหน่งนั้นๆ หรือไม่

ซึ่งน่าจะเป็นสิทธิของประเทศชาติประชาชนมากกว่าที่จะได้ผู้มีความรู้ความสามารถ เหมาะสมที่สุดมาดำรงตำแหน่ง

ระบบราชการมีโครงสร้างและทรัพยากรอันมหาศาล แต่ไม่สามารถเป็นหน่วยสัมฤทธิ์ ศาสตร์ได้ และเปลี่ยนแปลงยาก โค่นล้มได้ยาก และไม่ควรถัดเชิงโค่นล้ม แต่ควรถัดเชิงมี “ตัว ช่วย” (ในร่างกายยังมี “Helper cell”) ถ้ามีตัวช่วยที่เหมาะสม ระบบราชการสามารถใช้ทุนของ ตนให้เป็นประโยชน์ได้มาก ตัวช่วยต้องมีปัญญาและไม่ทำอะไรเพื่อตนเอง

ตัวช่วยนี้อาจเรียกชื่อต่างๆ กัน เช่น คณะทำงานยุทธศาสตร์ สำนักคิด กลุ่มคิด คลัง สมอง ฯลฯ ซึ่งก็คือกลไกสมอง กลไกนี้ต้องเป็นอิสระ ไม่มีอำนาจ ถ้ามีอำนาจก็จะไม่คิด ควร สังเกตว่าในประเทศของเรา เมื่อตั้งองค์กรใหม่ๆ ขึ้น มักจะต้องการมีอำนาจ แล้วก็ไม่สำเร็จ เพราะสิ่งที่ขาดแคลนไม่ใช่อำนาจ แต่คือปัญญา

สถาบันคลังสมองแห่งชาติและเครือข่ายคลังสมอง

เนื่องจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สภาพัฒน์ฯ) เป็นหน่วยงานในระบบราชการ แต่ควรจะต้องตั้งขึ้นโดยกฎหมายให้เป็นองค์กรอิสระ อาจเรียกว่า **สถาบันคลังสมองแห่งชาติ**

จุดเริ่มต้นที่สำคัญคือ แสวงหาหน้คิดที่รอบรู้ปราดเปรี้งที่สุด ที่ไม่ทำอะไรเพื่อตนเอง ให้ได้สัก ๗-๘ คน มาประกอบกันเป็นสำนักคิด เพื่อคิดเรื่องที่สำคัญๆ ของประเทศ

โดยที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สภาวิจัยฯ และ สกว. เป็นเลขานุการ เพื่อเป็นฐานข้อมูลและการสร้างความรู้ที่จำเป็น

กลไกสมองควรมีในทุกส่วนของประเทศ คือ

- (๑.) ตามพื้นที่ เช่น ชุมชน ท้องถิ่น
- (๒.) ในองค์กร เช่น กระทรวง กรม มหาวิทยาลัย พรรคการเมือง
- (๓.) ในเรื่องต่างๆ ที่สำคัญๆ เช่น กลุ่มวิจัยยุทธศาสตร์ชาติ กลุ่มยุทธศาสตร์อาหาร กลุ่มยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว กลุ่มยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษา

สถาบันคลังสมองแห่งชาติที่สภาพัฒน์ฯ จะช่วยส่งเสริมให้เกิดกลไกสมองในพื้นที่ ใน องค์กร และในเรื่องที่สำคัญต่างๆ และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายคลังสมองของประเทศ เครือข่าย เหล่านี้จะเรียนรู้จากกันและกัน เสริมให้ปัญญาของชาติสมบูรณ์และแข็งแรงขึ้น

ผลจากการคิดของเครือข่ายคลังสมองของประเทศ นำไปสู่ความเข้าใจของสาธารณะ ผู้ปฏิบัติในระดับต่างๆ และผู้กำหนดนโยบาย ปฏิสัมพันธ์ทางปัญญาระหว่าง สาธารณะ – ผู้ปฏิบัติ – ผู้กำหนดนโยบาย ที่มีเครือข่ายคลังสมองของชาติเป็นตัวช่วย จะทำให้เกิดสังคมอุดมปัญญา สังคมอุดมปัญญาจึงจะเป็นสังคมสันติสุขได้

อึ้ง ภาคธุรกิจมีคนเก่งๆ มากที่สุด มีทรัพยากรและมีความคล่องตัว รัฐบาลควรมีนโยบายชักชวนให้ภาคธุรกิจรวมตัวกันสร้าง **เครือข่ายคลังสมองภาคธุรกิจเพื่อพัฒนาประเทศไทย** โดยทำงานเช่นเดียวกับสถาบันคลังสมองแห่งชาติของสภาพัฒนาฯ ทั้งอิสระและโดยร่วมมือกัน

ที่เสนอมานี้เป็นความเห็นอย่างหนึ่ง ถ้าผู้รู้ช่วยกันระดมความคิดในการสร้างคลังสมองของประเทศที่สามารถทำงานได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน และรัฐบาลสนองตอบ ก็เป็นโอกาสของประเทศไทยที่จะมี “สมองของประเทศ” ที่เคยหวังไว้เมื่อตั้งสภาวิจัยแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งเนิ่นนานมาเกือบ ๖๐ ปี และประเทศออกจากสภาวะวิกฤตไม่ได้
